

Skutek krajowy prawa międzynarodowego w polskim porządku prawnym na przykładzie stosowania instrumentów międzynarodowej ochrony praw człowieka

„O dzisiejszych czasach można powiedzieć, między innymi, to, że niewiele było w historii ludzkości okresów, w których sfera stosunków międzynarodowych ulegałaby tak głębokim przeobrażeniom. [...] Jednym z najwspanialszych dokonań, jakie zostawiło nam w spadku ostatnie stulecie, było stworzenie zbioru praw międzynarodowych. Właściwie rozumiane i skutecznie stosowane prawo humanitarne, prawo dotyczące uchodźców, [...] oraz prawa człowieka stanowią – razem wzięte – kodeks przepisów, który chroni jednostkę przed niesprawiedliwością, bezprawnym traktowaniem i łamaniem fundamentalnych zasad bezpieczeństwa”.

Przemówienie Sekretarza Generalnego ONZ Kofi A. Annana.
Przesłanie z okazji Dnia Praw Człowieka, 10 grudnia 2002 r.
Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie 2007,
tryb dostępu: <http://www.unic.un.org.pl/> [13.05.2016]

Wstęp

Ogromny i szybki rozwój międzynarodowego prawa publicznego w ostatnich kilkudziesięciu latach spowodował, że znaczenie tego systemu prawnego we współczesnych stosunkach międzynarodowych jest ogromne. Prawo międzynarodowe publiczne obejmuje swoimi normami właściwie każdy aspekt stosunków międzypaństwowych. Dlatego też nie można traktować tego systemu prawnego w sposób jednorodny. Wpływa to na istnienie zróżnicowanych relacji między normami prawnymi międzynarodowymi z krajowymi systemami prawnymi. Niniejsze rozważania przedstawiają specyfikę i instrumentarium funkcjonowania w polskim porządku prawnym jednej z gałęzi prawa międzynarodowego

---

* Doktor nauk prawnych. Adiunkt w Zakładzie Prawa Międzynarodowego Publicznego na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku.

publicznego – tzw. międzynarodowego prawa praw człowieka. Regionalnie, jedną z najbardziej rozbudowanych, a przede wszystkim wyspecjalizowanych w przedmiocie ochrony praw i wolności jednostki struktur międzynarodowych w Europie – jest Rada Europy (RE), a w wymiarze uniwersalnym (ogólnoświatowym) – Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ). Mając to na uwadze, poniższa analiza kategorii i zasad stosowania międzynarodowych instrumentów kontroli przestrzegania praw człowieka w Polsce, została przeprowadzona w oparciu o mechanizmy prawnie międzynarodowe tych organizacji, jak i traktatów zawieranych pod ich egidą.

Stosunek prawa międzynarodowego do prawa krajowego

W doktrynie prawa i praktyce państw jednoznacznie zauważa się, iż prawo międzynarodowe oraz prawo krajowe wiążą różnorodne zależności. Jak zauważa K. Działocha i A. Preisner „prawo międzynarodowe może w niektórych sprawach odsyłać do konkretnego uregulowania w prawie krajowym, z kolei prawo krajowe – co zdarza się zdecydowanie częściej – może odsyłać do prawa międzynarodowego”¹. Ostatecznie, zdaniem R. Kwietnia „podstawy regulacji stosunku obu systemów prawnych w płaszczyźnie międzynarodowej znajdują się zarówno w normach zwyczajowych, jak i umownych. Pomocne jest [także – przyp. aut.] orzecznictwo sądów międzynarodowych”². Doktryna prawa międzynarodowego w zakresie stosunku prawa międzynarodowego do prawa wewnętrznego wyróżnia dwie zasadnicze teorie: dualistyczną i monistyczną.

Według zwolenników teorii dualistycznej (np. H. Triepel w Niemczech i D. Anzilotti we Włoszech) istnieje całkowita odrębność systemu prawa międzynarodowego od systemu prawa krajowego, gdzie oba systemy nie mają ze sobą żadnych punktów stykowych.

Dualizm zakłada wyraźną rozdzielność, po pierwsze: zakresu regulacji – prawo międzynarodowe reguluje wyłącznie stosunki

---

¹ *Prawo, źródła prawa i gwarancje jego zgodności z ustawą zasadniczą w projektach Konstytucji RP*, K. Działocha, A. Preisner (red.), Wrocław 1995, s. 108.

² R. Kwiecień, *Miejsce umów międzynarodowych w polskim porządku prawnym państwa polskiego*, Warszawa 2000, s. 40.

międzynarodowe (międzypaństwowe), a prawo krajowe (wewnętrzne) państw obejmuje stosunki prawne pomiędzy jednostkami a państwem; po drugie – rozdzielnosc przedmiotu regulacji; po trzecie – rozdzielnosc zródeł norm prawnych. Ponadto, w teorii dualistycznej, jak wskazuje C.Vedder, „normy prawa wewnętrznego nie mogą wypływać z prawa międzynarodowego i na odwrót. Ze względu na odrębność tych dwóch systemów nie może być mowy o kolizji między nimi”³. Zgodnie z tą teorią, aby prawo międzynarodowe mogło obowiązywać w prawie krajowym, musi ulec transformacji zwykłej (każda ratyfikowana umowa międzynarodowa jest oddzielnie ogłaszana w Dzienniku Ustaw i w ten sposób wchodzi do porządku prawnego danego państwa), albo też transformacji generalnej (wszystkie normy prawa międzynarodowego są włączane do prawa wewnętrznego na podstawie generalnej klauzuli, zawartej zazwyczaj w konstytucji). Transformacja to forma przekształcenia prawa międzynarodowego w prawo wewnętrzne. Według W. Góralczyka to właśnie „na tym polega główna słabość tej teorii, gdyż praktyka uznaje możliwość stosowania prawa międzynarodowego wewnątrz państwa, z tym że pozostaje ono w istocie swym prawem międzynarodowym”⁴.

Druga z teorii – monistyczna - zakłada, że prawo międzynarodowe i prawo krajowe tworzą system prawny o charakterze jednorodnym, gdzie normy prawne funkcjonują w porządku hierarchicznym. W przypadku teorii monistycznej rozróżnia się monizm z prymatem prawa międzynarodowego oraz monizm z prymatem prawa wewnętrznego, co uzależnione jest od sposobu przyjęcia hierarchii między normami prawnymi obu systemów prawnych.

Teoria monizmu z prymatem prawa międzynarodowego, reprezentowana przez m.in. H. Kelsena uznaje, że wszystkie istniejące normy prawne, zarówno krajowe jak i międzynarodowe stanowią swoistą jedność, gdzie jednak system prawa międzynarodowego pełni rolę nadrzędną w stosunku do systemu prawa krajowego. Skutkiem takiego założenia jest ograniczenie swobodnej działalności państwa w sferze

---

³ C. Vedder, *Wprowadzenie: nadrzędność prawa międzynarodowego i jego bezpośrednie stosowanie*, [w:] *Wzajemne relacje prawa międzynarodowego, wspólnotowego oraz prawa krajowego. Hierarchia norm oraz stosowanie prawa przez sądy*, A. Janeralczyk-Sobierajska (red.), Łódź 1998, s. 23.

⁴ W. Góralczyk, S. Sawicki, *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 2009, s. 29.

prawotwórczej⁵. Oznacza to, że nadrzędność prawa międzynarodowego nad prawem krajowym stawia prawo wewnętrzne w pozycji prawa „pochodnego” w stosunku do prawa międzynarodowego i jest oparte na jego „delegacji” (wydawane normy prawa wewnętrznego muszą mieć „upoważnienie” prawa międzynarodowego)⁶. Podejście to jest sprzeczne z faktami historycznymi, obowiązującym prawem międzynarodowym i praktyką państw, które swoich porządków prawnych nie uważają za pochodzące od prawa międzynarodowego, zaś teza o jedności prawa międzynarodowego i wewnętrznego nie znajduje swojego uzasadnienia w analizie prawnej⁷. Ch. Vedder zauważa, że biorąc pod uwagę umiarkowane warianty obu teorii, wskazują one na faktyczne pierwszeństwo prawa międzynarodowego przed prawem krajowym. W praktyce oznacza to, że sprzeczna z prawem międzynarodowym norma prawa krajowego nie staje się automatycznie nieważna czy też nieskuteczna w wewnętrznym porządku prawnym danego państwa, ale że państwo to zobowiązane jest do usunięcia tej rozbieżności. Jak długo państwo stara się uniknąć kolizji między normami tych dwóch systemów prawnych, tak długo zapewnia to faktyczne pierwszeństwo zobowiązań wynikających z prawa międzynarodowego”⁸.

Monizm z prymatem prawa wewnętrznego nad system prawa międzynarodowego został ukształtowany w niemieckiej doktrynie prawa pod wpływem poglądów Hegla. Jego przedstawiciele (Kaufmann, Larson, Schmidt, Zorn) wskazywali, że prawo międzynarodowe można określić mianem prawa państwowego - zewnętrznego i podporządkowywali je państwu, przypisując prawu wewnętrznemu hierarchiczną wyższość nad międzynarodowym system prawnym. Teoria monistyczna z prymatem prawa wewnętrznego nad prawem międzynarodowym jest współcześnie zanegowana.

---

⁵ C. Vedder, op. cit., s. 22.

⁶ M. Borski, *Miejsce umów międzynarodowych w porządku prawnym Rzeczypospolitej Polskiej*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2014, vol. XIV, t. II, s. 18.

⁷ W. Góralczyk, S. Sawicki, op. cit., s. 29.

⁸ C. Vedder, op. cit., s. 24.

Konstytucja RP a przestrzeganie i realizacja przez Polskę prawa międzynarodowego

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.⁹ stworzyła prawny mechanizm zapewnienia skuteczności prawa międzynarodowego w państwie. Jedną z podstawowych zasad ustroju RP jest obowiązek przestrzegania przez Rzeczpospolitą Polską wiążącego ją prawa międzynarodowego (art. 9). Jest to jedyny przepis o tak uniwersalnym charakterze, bo pozostałe uregulowania konstytucyjne odnoszą się przede wszystkim do umów międzynarodowych¹⁰. U podstaw konstytucyjnej regulacji określającej miejsce prawa międzynarodowego w prawie leży domniemanie zgodności prawa polskiego z prawem międzynarodowym - na płaszczyźnie międzynarodowej każde państwo zobowiązane jest do przestrzegania norm prawa międzynarodowego powszechnego oraz umów międzynarodowych, których jest stroną (zasada *pacta sunt servanda*)¹¹. Przepis art. 9 przenosi na grunt prawa polskiego szeroko rozumianą zasadę *pacta sunt servanda*, dzięki czemu naruszanie zobowiązań międzynarodowych pociąga za sobą podwójną kwalifikację: prawnomiędzynarodową i prawnokonstytucyjną¹². Trybunał Konstytucyjny zauważył, że: „Art. 9 Konstytucji jest nie tylko doniosłą deklaracją wobec społeczności międzynarodowej, ale także zobowiązaniem organów państwa, w tym rządu, parlamentu i sądów, do przestrzegania prawa międzynarodowego wiążącego Rzeczpospolitą Polską. Realizacja tego obowiązku wymagać może – obok stosownych zmian w krajowym porządku prawnym – również podejmowania przez organy władzy publicznej, w ramach przypisanych im kompetencji, konkretnych zachowań”¹³. Jak zauważa M. Masternak – Kubiak, „analiza normatywna postanowień art. 9 Konstytucji prowadzi do wniosku, że mamy do czynienia z konstytucyjną zasadą przychylności względem prawa międzynarodowego i wspólnoty międzynarodowej. Ustrojodawca wzmocnił w ten sposób

---

⁹ (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

¹⁰ A. Wasilkowski, *Przestrzeganie prawa międzynarodowego (art. 9 Konstytucji RP)*, [w:] *Otwarcie Konstytucji RP na prawo międzynarodowe i procesy integracyjne*, K. Wójtowicz (red.), Warszawa 2006, s. 9-30.

¹¹ M. Masternak-Kubiak, *Odesłania do prawa międzynarodowego w Konstytucji RP*, Wrocław 2013, s. 51.

¹² Ibidem.

¹³ Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 27 kwietnia 2005 r., OTK ZU, nr /4/A/2005, poz. 42, sygn. P 1/05.

postanowienie bycia członkiem społeczności międzynarodowej, a zasada ta pokazuje, że Polska jest państwem prawa także w stosunkach zewnętrznych¹⁴.

Zasada przestrzegania prawa międzynarodowego znalazła rozwinięcie w dalszych przepisach Konstytucji, zwłaszcza dotyczących systemu źródeł prawa oraz Trybunału Konstytucyjnego. Jednak szczególnie silny wpływ wywarło prawo międzynarodowe na postanowienia dotyczące praw i wolności człowieka i obywatela. Znaczący wpływ na treść rozdziału II Konstytucji wywarły normy prawa międzynarodowego, ustanawiające katalog praw, które państwa ratyfikujące zobowiązały się wprowadzać do swojego ustawodawstwa¹⁵. Zarówno sama systematyka praw i wolności zawarta w ustawie zasadniczej, jak i katalog konkretnych wolności i praw, ściśle koresponduje z aktami prawa międzynarodowego, którymi Polska jest związana. Konstytucja uwzględnia respektowanie zobowiązań prawnomiędzynarodowych Polski w zakresie ochrony praw i wolności zarówno własnych obywateli, jak i cudzoziemców. Podkreślają to zwłaszcza dwa przepisy – art. 30 nakazuje władzom publicznym szanować i chronić przyrodzoną i niezbywalną godność człowieka, uznaną za wartość nienaruszalną¹⁶, przysługującą każdej istocie ludzkiej, tylko i właśnie dlatego, że jest człowiekiem¹⁷, natomiast art. 37 gwarantuje każdemu, kto znajduje się pod jurysdykcją państwa polskiego, korzystanie z praw i wolności zapewnionych w ustawie zasadniczej¹⁸. Jest to wykonanie zobowiązań Polski wynikających z art. 2 ust. 1 Międzynarodowego Paktu

---

¹⁴ M. Masternak-Kubiak, op. cit., s. 53; J. Menkes, *Konstytucja, suwerenność, integracja – spóźniona (?) polemika*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku a członkostwo Polski w Unii Europejskiej*, C. Mik (red.), Toruń 1999, s. 96–98.

¹⁵ W. Skrzydło, *Konstytucyjny katalog wolności i praw jednostki*, [w:] M. Chmaj et al., *Konstytucyjne wolności i prawa w Polsce, t. I Zasady ogólne*, Kraków 2002, s. 46.

¹⁶ Art. 30 Konstytucji RP z 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.): „Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych.”

¹⁷ K. Complak, *O prawidłowe pojmowanie godności osoby ludzkiej w porządku RP*, [w:] *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, B. Banaszak, A. Preisner (red.), Warszawa 2002, s. 63–79.

¹⁸ Art. 37 Konstytucji RP z 1997 r.: „1. Kto znajduje się pod władzą Rzeczypospolitej Polskiej, korzysta z wolności i praw zapewnionych w Konstytucji. 2. Wyjątki od tej zasady, odnoszące się do cudzoziemców, określa ustawa.”

Praw Obywatelskich i Politycznych¹⁹ oraz art. 1 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności²⁰.

Prawo międzynarodowe w konstytucyjnych źródłach prawa Rzeczypospolitej Polskiej

Zgodnie z art. 87 ust. 1 Konstytucji RP: „Źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są: Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia. Źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są na obszarze działania organów, które je ustanowiły, akty prawa miejscowego”. Jak wynika z regulacji art. 87 postanowienia ustawy zasadniczej nie odnoszą się do wszystkich źródeł prawa międzynarodowego. Ustawodawca bezpośrednio nawiązuje tylko do zobowiązań traktatowych, a nawet wężiej – do traktatów ratyfikowanych. Zgodnie z Konstytucją, ratyfikowana umowa międzynarodowa jest obok „klasycznych” krajowych źródeł prawa samodzielnym, autonomicznym źródłem prawa polskiego. Oznacza to, że umowa międzynarodowa ratyfikowana obowiązuje w porządku krajowym bez ujmowania jej w klasyczną formę krajowego źródła prawa. Warto jednak zwrócić uwagę na hierarchię umów międzynarodowych w źródłach prawa polskiego ze względu na tryb ratyfikacji. W przypadku traktatów ratyfikowanych w trybie art. 89 ust. 1 Konstytucji (tzw. „wielka” ratyfikacja)²¹, umowy te w hierarchii źródeł prawa znajdują się powyżej

---

¹⁹ Art. 2 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167): „Każde z Państw Stron niniejszego Paktu zobowiązuje się przestrzegać i zapewnić wszystkim osobom, które znajdują się na jego terytorium i podlegają jego jurysdykcji, prawa uznane w niniejszym Pakcie, bez względu na jakiegokolwiek różnicę, takie jak: rasa, kolor skóry, płeć, język, religia, poglądy polityczne lub inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, sytuacja majątkowa, urodzenie lub jakiegokolwiek inne okoliczności”.

²⁰ Art. 1 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284): „Wysokie Układające się Strony zapewniają każdemu człowiekowi, podlegającemu ich jurysdykcji, prawa i wolności określone w Rozdziale I niniejszej Konwencji”. Zob. M. Masternak-Kubiak, *Konstytucyjna zasada ochrony praw jednostki a odpowiedzialność państwa za prawa człowieka w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Współczesne wyzwania wobec praw człowieka w świetle polskiego prawa konstytucyjnego*, Z. Kędzia, A. Rost (red.), Poznań 2009, s. 223–241.

²¹ Art. 89 ust. 1 Konstytucji RP z 1997 r.: „Ratyfikacja przez Rzeczpospolitą Polską umowy międzynarodowej i jej wypowiedzenie wymaga uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie, jeżeli umowa dotyczy:

1) pokoju, sojuszy, układów politycznych lub układów wojskowych,

ustaw. Skutkuje to pierwszeństwem obowiązywania przed ustawą, jeśli ustawy nie da się pogodzić z umową międzynarodową (art. 91 ust. 2 Konstytucji)²². Ustawodawca nie wskazuje co prawda miejsca i hierarchii pozostałych traktatów ratyfikowanych, jednak *a contrario* można przyjąć, że ustawa zasadnicza umiejscawia traktaty ratyfikowane bez zgody parlamentu poniżej ustaw (art. 89 ust. 1 pkt. 5 w zw. z art. 188 ust. 3 Konstytucji)²³.

Ponadto poza umowami międzynarodowymi ratyfikowanymi przez Polskę, ustawa zasadnicza wymienia tylko uchwały organizacji międzynarodowych, wskazując, że uchwała organizacji międzynarodowej może być bezpośrednio skuteczna w systemie prawa polskiego, o ile wynika to z umowy konstytuującej tę organizację – wtedy normy takich uchwał mają pierwszeństwo przed normami ustawowymi (art. 91 ust. 3 Konstytucji)²⁴.

Pozostałe źródła prawa międzynarodowego inne niż ratyfikowane traktaty, czyli źródła wymienione w art. 38 Statutu MTS²⁵, tj. : prawo zwyczajowe i ogólne zasady prawa, nie zostały ujęte w regulacjach konstytucyjnych. Jednak art. 9 ustawy zasadniczej, jako klauzula generalna – zobowiązuje organy państwa do przestrzegania przez Polskę wiążącego ją prawa międzynarodowego, zatem istnieje obowiązek stosowania również

---

2) wolności, praw lub obowiązków obywatelskich określonych w Konstytucji,

3) członkostwa Rzeczypospolitej Polskiej w organizacji międzynarodowej,

4) znacznego obciążenia państwa pod względem finansowym,

5) spraw uregulowanych w ustawie lub w których Konstytucja wymaga ustawy.”

²² Art. 91 Konstytucji RP z 1997 r.: „(...) 2. Umowa międzynarodowa ratyfikowana za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie ma pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli ustawy tej nie da się pogodzić z umową.”

²³ Art. 188 Konstytucji RP z 1997 r. – Trybunał Konstytucyjny orzeka w sprawach: „(...) 3. zgodności przepisów prawa, wydawanych przez centralne organy państwowe, z Konstytucją, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi i ustawami, (...)”.

²⁴ Art. 91 Konstytucji RP z 1997 r.: „(...) 3. Jeżeli wynika to z ratyfikowanej przez Rzeczpospolitą Polską umowy konstytuującej organizację międzynarodową, prawo przez nią stanowione jest stosowane bezpośrednio, mając pierwszeństwo w przypadku kolizji z ustawami.”

²⁵ Art. 38 ust. 1 Statutu Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości (Dz.U. z 1947 r. Nr 23, poz. 90 z późn. zm.): „Trybunał, którego zadaniem jest orzekać na podstawie prawa międzynarodowego w sporach, które będą mu przekazane, będzie stosował: a) konwencje międzynarodowe, bądź ogólne, bądź specjalne, ustalające reguły, wyraźnie uznane przez państwa spór wiodące; b) zwyczaj międzynarodowy, jako dowód istnienia powszechnej praktyki, przyjętej jako prawo; c) zasady ogólne prawa, uznane przez narody cywilizowane; d) z zastrzeżeniem postanowień artykułu 59, wyroki sądowe tudzież zdania najznakomitszych znawców prawa publicznego różnych narodów, jako środek pomocniczy do stwierdzania przepisów prawnych.”

pozostałych źródeł prawa międzynarodowego, jednak już w charakterze pośrednim.

Źródła ochrony jednostki w międzynarodowym prawie praw człowieka a polski system prawny

Jak wspomniano we wcześniejszych rozważaniach, państwa samodzielnie decydują o pozycji oraz randze prawa międzynarodowego w wewnętrznym porządku prawnym. W przypadku jednak norm z zakresu międzynarodowego prawa praw człowieka, związaną z nimi wykazuje pewne specyficzne tendencje, które obejmują również Polskę jako stronę traktatów prawno-człowieczych. Można tu zaobserwować, iż traktaty z dziedziny praw człowieka są często źródłem i wyznacznikiem standardów prawnych ochrony prawnej jednostki w państwie. Specyfikę zobowiązań prawnomiędzynarodowych w kategorii umów międzynarodowych dotyczących ochrony praw człowieka należy charakteryzować przede wszystkim w oparciu o członkostwo państw w organizacjach międzynarodowych rządowych, realizujących kompetencję ochrony praw człowieka. Tam bowiem instrumentarium prawnomiędzynarodowe jest z reguły najszersze. Działa bowiem wielopłaszczyznowo na państwa, zarówno w zakresie tworzenia norm prawnych chroniących prawa i wolności jednostki, jak i na praktykę przestrzegania tych standardów. Nie należy jednak wykluczać z działu międzynarodowego prawa praw człowieka również tej kategorii traktatów, które zawierane są poza organizacjami międzynarodowymi rządowymi, a regulują ważne aspekty praw i wolności jednostki.

W tradycyjnym prawie międzynarodowym, jak i w międzynarodowym prawie praw człowieka zobowiązania powstają przede wszystkim między państwami jako głównymi podmiotami tego prawa. Oczywiście wynikają one z norm tego prawa – traktatowych, zwyczajowych, zasad ogólnych prawa oraz częściowo z uchwał organizacji międzynarodowych.

Podstawową formą kreowania zobowiązań międzynarodowych w zakresie praw i wolności jednostki są traktaty, które są najważniejszym instrumentem współpracy międzypaństwowej. Umowy międzynarodowe dotyczące praw człowieka regulują zarówno stosunki między państwami –

stronami, jak i między państwem (jego organami i funkcjonariuszami) a jednostką. Powstałe na mocy traktatu zobowiązania układają się w dwóch płaszczyznach: horyzontalnej (międzypaństwowej) oraz wertykalnej (na linii jednostka uprawniona – państwo).

Obiektywny charakter zobowiązań wynikających z umów międzynarodowych rzutuje bezpośrednio na ich strukturę. Oznacza to, że inną nieco treścią jest ona wypełniona w przypadku zobowiązań horyzontalnych i inną w razie zobowiązań wertykalnych. Tak też jeśli chodzi o zobowiązania pierwszego rodzaju, z punktu widzenia konstrukcyjnego, nie odbiegają one od klasycznych zobowiązań międzynarodowych, z zastrzeżeniem jedynie ich skuteczności *erga omnes*. W ten sposób w roli uprawnionego i zobowiązanego występują państwa (są one jednocześnie uprawnione i zobowiązane).

Zobowiązania istniejące w wymiarze wertykalnym odgrywają pierwszoplanową rolę w całości kształcie zobowiązań, bowiem powstaje tu relacja prawna państwo – jednostka. Państwo zobowiązuje się w stosunku do innych stron umowy, iż będzie przestrzegać określonych praw i wolności wynikających z traktatu w ich zastosowaniu do osób podlegających ich jurysdykcji. W zobowiązaniach wertykalnych, podobnie jak w horyzontalnych podmiotem obowiązany jest państwo. Odmiennie jednak niż w pierwszym przypadku - państwo jest nie tyle pewną całością, ile uosobieniem aparatu państwowego. Podmiotem uprawnionym jest tu człowiek, a umowa międzynarodowa zabezpiecza jednostkę przed nadużyciami i arbitralnością władzy, dając jej możliwość wykorzystywania na drodze międzynarodowej środków kontroli przestrzegania praw człowieka.

Oprócz wielu norm zawartych w umowach międzynarodowych powszechnych i regionalnych dotyczących praw człowieka, prawa człowieka mogą wchodzić w zakres zwyczajowego prawa międzynarodowego, wynikającego z praktyki państw²⁶. Do nich z pewnością należy zaliczyć zakaz tortur, ludobójstwa i niewolnictwa, zasadę niedyskryminacji etc. W sferze ochrony praw człowieka zwyczaj stanowi jednak jedynie źródło uzupełniające traktat (i to w skromnym zakresie), co wynika ze specyfiki tworzenia prawa zwyczajowego (zgodna

---

²⁶ R. M. M. Wallace, *International Law*, Fifth Edition, Londyn 2005, s. 9-19.

praktyka państw, trwająca jakiś czas oraz przekonanie, że stanowi ona wyraz obowiązującego prawa, a nie przypadku czy zachowań doraźnych).

Źródłem prawa międzynarodowego są również zasady ogólne prawa. Znaczenie dla ochrony praw człowieka ujawniają one często za pośrednictwem orzecznictwa międzynarodowych organów kontrolnych (zwłaszcza wyspecjalizowanych sądów praw człowieka)²⁷. W trakcie rozwiązywania spornych spraw sądy (np. Europejski Trybunał Praw Człowieka) odwołują się do zasad praw krajowego, które porównują ze sobą i w razie stwierdzenia, że są tożsame lub bliskie co do istoty traktują je jako źródło prawa, które pozwala na doprecyzowanie często ogólnych norm międzynarodowego prawa praw człowieka (np. zasada, iż kara chłosty jest karą poniżającą w sensie art. 3 EKPC²⁸), bądź na wzmocnienie systemu ochronnego (np. akceptacja zasady praw nabytych).

Ostatnią i najbardziej dyskusyjną kategorią zobowiązań będą zobowiązania wynikające z uchwał organów organizacji międzynarodowych. Co prawda formalnie nie są one prawnie wiążące, ale zasadnie można się zastanawiać, czy nie są one aby czymś więcej niż przyczynkiem do tworzenia nowych norm prawa międzynarodowego – czymś więcej niż *soft law*. W obliczu przenikającej całości prawa międzynarodowego zasady dobrej wiary, nie można ich traktować jako „puste słowa” bez znaczenia, nie tworzące żadnych zobowiązań dla państw, które je wyrażają poprzez podjęcie uchwały. Niewątpliwie mogą one być dobrze wykorzystane w swoistym lobbingu, politycznej formie nacisku na rządy państw.

Reasumując, prawa człowieka i podstawowe wolności chronione w traktacie przestają należeć do kompetencji wewnętrznej poszczególnych państw, w tym Polski. Współcześnie stały się one przedmiotem regulacji międzynarodowych, przez co uległy internacjonalizacji i wyjęciu z kręgu wyłącznej domeny państwa. Wyłączenie jakiejś materii spod kompetencji krajowej nie oznacza jednak ubezwłasnowolnienia państwa, lecz jedynie ograniczenie swobody jego woli (nałożenie obowiązku uwzględniania postanowień prawa międzynarodowego w prawotwórstwie i praktyce

---

²⁷ Zob. szerzej: B. Cheng, *General Principles of Law as Applied by International Courts and Tribunals*, New York 2006; J. Hall, *General Principles of Criminal Law*, Second Edition, Clark, New Jersey, 2005.

²⁸ Art. 3 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284): „Nikt nie może być poddany torturom ani nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu.”

krajowej) i poddanie kontroli międzynarodowej przynajmniej w stopniu minimalnym.

Międzynarodowe środki kontroli praw człowieka i międzynarodowe organy kontroli przestrzegania praw człowieka wiążące Polskę

Jedną z istotniejszych ról w realizacji międzynarodowej ochrony praw człowieka odgrywa tzw. międzynarodowe instrumentarium kontroli w zakresie przestrzegania praw i wolności człowieka, ustanowione w umowach międzynarodowych.

Umowy międzynarodowe nie przewidują jednolitego standardu funkcjonowania i organizowania kontroli międzynarodowej w zakresie wykonywania praw człowieka, zgodnie z ogólnie przyjętą zasadą, iż treść umowy międzynarodowej zależy od konsensusu stron. Analizując treść traktatów dotyczących ochrony praw człowieka, których stroną jest Polska, rozwiązania prawne w dziedzinie ustanawiania międzynarodowych środków kontroli przestrzegania praw człowieka można podzielić na trzy grupy: a) umowy międzynarodowe, które nie przewidują żadnej procedury kontrolnej; b) umowy międzynarodowe, które wprawdzie nie przewidują żadnej procedury kontrolnej, ale których wykonanie – w różnym stopniu – kontrolowane może być w ramach szerszego systemu istniejącego w poszczególnych organizacjach międzynarodowych (np. Statut RE przewiduje odpowiedzialność państw za nieprzestrzeganie praw człowieka i zasad praworządności); c) umowy międzynarodowe zawierające specjalne procedury kontrolne.

Analiza traktatów z zakresu ochrony praw i wolności człowieka, których stroną jest Polska, dość jasno wskazuje, iż współcześnie nie ma jednego i stałego katalogu kategorii międzynarodowych środków kontroli przestrzegania przez państwa praw i wolności jednostki. Katalog ten rozwija się w ramach powstawania nowych umów o ochronie praw człowieka, a jego budowa bądź rozbudowa leży w gestii kompetencji państw.

W ramach traktatów zawartych przez Polskę w systemie RE i ONZ, w stosunku do Polski stosowane są następujące międzynarodowe środki kontroli ochrony praw i wolności człowieka: sprawozdania państw, Powszechny Przegląd Okresowy ONZ (ang. *Universal Periodic Review*,

UPR), skargi indywidualne, skargi międzypaństwowe, wizytacje (tzw. badania na miejscu) oraz petycje.

Sprawozdania państw stanowią procedurę kontrolną, w której państwo – strona traktatu sporządza sprawozdanie z wykonania zobowiązań przewidzianych przez umowę – czyli z realizacji ochrony praw i wolności człowieka przewidzianych przez traktat. Polska jest objęta obowiązkiem sprawozdawczości przede wszystkim co do traktatów podpisanych pod egidą ONZ²⁹. Sprawozdania są badane i studiowane przez organ międzynarodowy, który jest uprawniony zwracać się do państw o dodatkowe informacje. Każde państwo, które jest stroną umowy międzynarodowej przewidującej mechanizm sprawozdawczy, składa po przystąpieniu do umowy tzw. sprawozdanie wstępne (początkowe), a następnie w odstępach kilkuletnich – sprawozdania okresowe. Sprawozdania przedstawiają środki podjęte przez państwo w celu urzeczywistnienia praw uznanych w traktacie oraz postępu dokonanego w dziedzinie korzystania z tych praw. Dokument taki odwołuje się do poszczególnych postanowień traktatu, wskazując zarówno pod względem prawnym jak i faktycznym, standard praw gwarantowanych w danym kraju. Ocena sprawozdania przez organy traktatowe przyjmuje postać tzw. uwag końcowych, w których zawarte są określone zalecenia pod adresem władz państwowych.

---

²⁹ Polska przedkłada sprawozdania z następujących umów międzynarodowych:

- Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych przyjętego w Nowym Jorku w dniu 16 grudnia 1966 r. – do Komitetu Praw Człowieka;
- Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjętej w Nowym Jorku w dniu 10 grudnia 1984 r. – do Komitetu Przeciwko Torturom;
- Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych przyjętego w Nowym Jorku w dniu 16 grudnia 1966 r. – do Komitetu Praw Ekonomicznych, Socjalnych i Kulturalnych;
- Międzynarodowej Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej przyjętej w Nowym Jorku w dniu 7 marca 1966 r. – do Komitetu ds. Likwidacji Dyskryminacji Rasowej;
- Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet przyjętej w Nowym Jorku w dniu 18 grudnia 1979 r. – do Komitetu ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet;
- Konwencji o prawach dziecka przyjętej w Nowym Jorku w dniu 20 listopada 1989 r. – do Komitetu Praw Dziecka;
- Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych sporządzonej w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. – do Komitetu do spraw praw osób niepełnosprawnych.

Powszechny Przegląd Okresowy ONZ (*Universal Periodic Review, UPR*) jest mechanizmem Rady Praw Człowieka ONZ, mającym na celu ocenę i kontrolę przestrzegania praw człowieka we wszystkich państwach członkowskich ONZ w czteroipółletnim cyklu. Został utworzony na podstawie rezolucji Zgromadzenia Ogólnego NZ z 15 marca 2006 r. Przegląd każdego państwa opiera się na trzech dokumentach: zestawieniu informacji przygotowanym przez Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka na podstawie danych z raportów tzw. specjalnych procedur NZ; raporcie opracowanym przez organizacje pozarządowe oraz na raporcie krajowym przedstawianym przez państwo poddawane Przeglądowi. Raport ten obejmuje informacje nt. działań na rzecz przestrzegania, promocji i ochrony praw człowieka podjętych w okresie od ostatniego Przeglądu oraz dane nt. wykonywania zobowiązań międzynarodowych z zakresu praw człowieka. Dotychczas Polska dwukrotnie była poddana procedurze UPR. W kwietniu 2008 r., w ramach pierwszej sesji pierwszego cyklu Przeglądu, Polska otrzymała 29 rekomendacji. Podczas sesji Rady Praw Człowieka NZ w marcu 2011 r. delegacja RP przedstawiła tzw. raport śródokresowy, prezentujący stan wdrożenia rekomendacji otrzymanych w 2008 r. (tzw. ang. *UPR mid-term report*). 31 maja 2012 r. odbył się drugi Przegląd Polski³⁰.

Skargi indywidualne umożliwiają złożenie uprawnionym podmiotom (jednostkom, grupom jednostek, osobom prawnym) skargi na naruszenie praw i wolności człowieka przez państwo będące jego stroną. Złożenie skargi uzależnione jest zazwyczaj od spełnienia szeregu przesłanek, aby można było jej nadać bieg. Do najważniejszych warunków

---

³⁰ Delegacji RP przewodniczyła Grażyna Bernatowicz, Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, która przedstawiła raport krajowy, przygotowany w ramach międzyresortowych konsultacji. Zawiera on informacje na temat osiągnięć Polski w dziedzinie praw człowieka na przestrzeni ostatnich czterech lat oraz dane dotyczące wdrożenia rekomendacji, otrzymanych w ramach pierwszego UPR. W Przeglądzie Polski udział wzięło 45 państw z całego świata, zadając pytania i przedstawiając 124 rekomendacje. Dotyczyły one przede wszystkim zwiększenia wysiłków na rzecz zwalczania przestępstw nienawiści, w tym ze względu na rasę i narodowość, ochrony praw mniejszości, m.in. seksualnych, etnicznych i narodowych, zapewnienia możliwości pełnego realizowania prawa do legalnego przerywania ciąży, wzmocnienia systemu wymiaru sprawiedliwości, szczególnie w zakresie długości aresztu oraz przeludnienia więzień, a także ratyfikacji niektórych konwencji międzynarodowych – zob. oficjalna strona Ministerstwa Spraw Zagranicznych, tryb dostępu: https://www.ms.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/prawa_czlowieka/prawa_czlowieka_w_ujeciu_nz/powszechny_przeglad_okresowy/ [23.05.2016].

można zaliczyć: a) wymóg by państwo z którego pochodzi skarga było stroną traktatu ustanawiającego taki instrument; b) w czasie naruszenia jednostka podlegała jurysdykcji państwa naruszającego – mogą to być zatem obywatele państwa, jak i cudzoziemcy przebywający na terytorium danego kraju; c) skarga dotyczy praw i wolności gwarantowanych umową; d) skarga nie jest anonimowa; e) wyczerpane zostały środki krajowe; f) postępowanie w tej samej sprawie nie toczy się przed innym organem międzynarodowym; g) zachowany został odpowiedni termin wniesienia skargi licząc od dnia wydania ostatecznej decyzji krajowej. Jeśli skarga spełnia wszelkie wymogi formalne zostaje rozpoznana merytorycznie przez odpowiedni organ międzynarodowy sądowy lub pozasądowy. Postępowanie kończy się wydaniem decyzji lub orzeczenia, które może mieć charakter niewiążący lub wiążący prawnie. Jedną z umów międzynarodowych, wiążących Polskę, przewidujących system skargi indywidualnej, jest szeroko stosowana Europejska Konwencja o ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r., podpisana w ramach Rady Europy³¹.

Skargi międzypaństwowe to procedura składania do organu traktatowego skargi przez stronę danego traktatu – państwo, na naruszenie określonego zobowiązania – czyli praw i wolności człowieka - przez inną stronę umowy, czyli państwo. W praktyce mechanizm ten często pozostaje martwą literą prawa, bowiem rzadko państwa ze względów politycznych decydują się z niego korzystać. Obawa o polityczne i gospodarcze pogorszenie relacji międzynarodowych między krajami zaangażowanymi w tego rodzaju spór, stanowi główną przyczynę takiego stanu rzeczy. Podobnie jak w przypadku skarg indywidualnych, ten środek kontroli międzynarodowej przewiduje dla Polski m.in. Europejska Konwencja o ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności.

Wizytacje (badania na miejscu) polegają na przeprowadzeniu swoistego śledztwa, zebraniu informacji przez organ międzynarodowy na terenie danego państwa, w zakresie bądź domniemanych naruszeń praw człowieka, bądź jako wynik kontroli okresowej wykonywanej zgodnie z warunkami traktatu³². W stosunku do Polski wizytacje dokonywane są np. przez Europejski Komitet ds. Zapobieganiu Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (ang. CPT), który powstał na

---

³¹ (Dz.U. z 1993r. Nr 61, poz. 284).

³² Zob. szerzej: R. Kuźniar, *Prawa człowieka. Prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*, Warszawa 2004, s. 189-190.

mocy Konwencji o Zapobieganiu Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu, przyjętej przez Radę Europy w 1987 r., a ratyfikowanej przez Polskę 10 października 1994 r.³³ Konwencja nie zawiera nowego katalogu praw ani wolności, ustanawia natomiast mechanizm kontrolny mający na celu monitoring realizacji przez państwa członkowskie art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, który wprowadza zakaz tortur. Kontrola przestrzegania wymogów konwencyjnych polega na tzw. stałym dialogu (cykliczne raporty CPT i odpowiedzi państw) oraz na wizytacjach przez CPT miejsc szczególnie narażonych na możliwość niewłaściwego traktowania przebywających w nich osób (więzienia, zakłady poprawcze, posterunki policji, ośrodki dla zatrzymanych imigrantów oraz szpitale psychiatryczne i domy opieki społecznej). Komitet ocenia w jaki sposób traktowane są osoby pozbawione wolności i przedstawia zalecenia. Komitet składa się z 47 członków – po jednym z każdego państwa-strony Konwencji.

Petycje są to odwołania skierowane do organu międzynarodowego, w którym osoba fizyczna lub prawna, zazwyczaj bezpośrednio zainteresowana, wskazuje na naruszenie odpowiedniej umowy międzynarodowej³⁴. Petycja w swej istocie zbliżona jest do skargi. Petycje przewidziane są np. w systemie ochrony praw człowieka w Unii Europejskiej, gdzie kierowane są do Komisji Petycji Parlamentu Europejskiego.

Zasady stosowania środków kontroli międzynarodowej ochrony praw i wolności człowieka w wiążących Polskę traktatach, mają charakter zróżnicowany, tzn. stosowanie w umowie tylko jednego instrumentu kontroli, np. wizytacji (przykład Europejskiej konwencji o zapobieganiu torturom oraz nieładzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu z 1987 r.³⁵), bądź zastosowanie struktury złożonej, tj. z kilku jednocześnie międzynarodowych środków kontroli w ramach jednego traktatu np. sprawozdań i skarg, jak w przypadku Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych (1966 r.)³⁶.

---

³³ (Dz. U. z 1995 r. Nr 46, poz. 238).

³⁴ Zob. szerzej G. Michałowska, *Ochrona praw człowieka w Radzie Europy i w Unii Europejskiej*, Warszawa 2007, s. 246-247.

³⁵ (Dz.U. z 1989 r. Nr 63, poz. 378).

³⁶ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz.167).

Z funkcjonowaniem międzynarodowych środków kontroli praw i wolności jednostki związana jest nierozdzielnie działalność organów międzynarodowych, pełniących funkcje kontrolne w przedmiocie zobowiązań wynikających z międzynarodowego prawa praw człowieka. Analiza traktatów wiążących Polskę, pozwala sklasyfikować je w kilku kategoriach. Podobnie jak przy międzynarodowych środkach kontroli jest to katalog otwarty, mogący zmienić się w przyszłości bowiem kreowany jest swobodą zawierania umów międzynarodowych.

Pierwszą kategorię stanowią międzynarodowe organy ochrony praw człowieka, które można wyróżnić ze względu na podstawy prawne i zasady tworzenia, jak również ich charakter (np. ogólnoorganizacyjny – zarządzający organizacją międzynarodową lub wyspecjalizowany).³⁷ Rozróżnić tu można: organy statutowe międzynarodowych organizacji rządowych, organy powoływane przez organy statutowe międzynarodowych organizacji rządowych oraz międzynarodowe organy traktatowe. Organ statutowy jako strażnik celów statutowych wykonuje w ramach swojej działalności również funkcje kontrolne w zakresie przestrzegania praw człowieka przez państwa członkowskie, np. Komitet Ministrów Rady Europy³⁸. Druga kategoria to organy, które dodatkowo wspierają instytucje statutowe w kontroli wykonywania praw człowieka przez państwa, np. Komisarz Praw Człowieka Rady Europy. Natomiast organy traktatowe mają charakter *stricte* wyspecjalizowany do ochrony określonej kategorii praw i wolności, i są powołane odrębną (od statutowej) umową międzynarodową. Najczęściej działają w ramach systemu międzynarodowych organizacji rządowych, nie stanowiąc jednocześnie ich organów statutowych, jednak korzystają z zaplecza administracyjnego, finansowego i organizacyjnego podmiotu w systemie którego funkcjonują, np. Europejski Trybunał Praw Człowieka działający w systemie Rady Europy.

Innym podziałem międzynarodowych organów kontroli przestrzegania praw człowieka jest rozróżnianie ich ze względu na charakter działalności decyzyjnej. I tak, wskazać można na międzynarodowe organy sądowe, które działają jako sądy międzynarodowe, wiążąco rozstrzygając spory dotyczące naruszeń praw człowieka w procedurze typowej dla

---

³⁷ A. Bisztyga, *Ochrona praw człowieka w systemie Rady Europy*, [w:] B. Banaszak et al. *System ochrony praw człowieka*, Kraków 2003, s. 115-152.

³⁸ Statut Rady Europy z 5 maja 1949 r. (Dz.U. z 1994 r. Nr 118, poz. 565).

postępowania sądowego. Powoływane są na podstawie traktatu lub uchwał organów międzynarodowych organizacji międzynarodowych rządowych, np. Europejski Trybunał Praw Człowieka funkcjonujący w strukturze Rady Europy. Dugą kategorię stanowią tzw. międzynarodowe organy pozasądowe – działające jednoosobowo lub kolektywnie w formie komitetów czy komisji. Charakteryzują się kadencyjnością określonych liczbowo składów, wybierane na zasadach określonych w traktacie lub uchwałach organów międzynarodowych. Podejmują decyzje, które wiążą jednak na odmiennych zasadach i z odmiennymi skutkami prawnymi niż orzeczenia sądów międzynarodowych. Dodatkowo jednak mogą zachęcać do podejmowania przez państwa negocjacji, świadczyć dobre usługi czy formułować zalecenia *etc.*, np. Komitet Praw Człowieka.

Warto zauważyć, że międzynarodowe organy sądowe, jak i pozasądowe, mogą być upoważnione prawnie do realizacji pojedynczych lub kilku środków kontroli (np. Europejski Trybunał Praw Człowieka rozstrzyga skargi indywidualne i międzypaństwowe).

Kolejny podział międzynarodowych organów kontroli przestrzegania przez państwa praw człowieka można oprzeć na kryterium ich składu: organy kolegialne (wielosobowe) (np. ETPC czy CPT) oraz organy jednoosobowe (np. Komisarz Praw Człowieka w Radzie Europy). Obie kategorie kreowane są postanowieniami traktatu, bądź uchwałami organów organizacji rządowych.

Ponadto, ze względu na funkcje można podzielić międzynarodowe organy kontroli przestrzegania przez państwa praw człowieka na: kontrolne (ang. *monitoring body*) oraz tworzące standardy przestrzegania praw człowieka (ang. *standard-setting body*). Warto podkreślić, że ten podział w międzynarodowej kontroli przestrzegania praw człowieka ma raczej charakter teoretyczny. Praktyka działalności międzynarodowych organów kontroli dość wyraźnie bowiem ukazuje, iż organy zazwyczaj przy wykonywaniu funkcji kontrolnych, dokonują również procesu kreowania standardów praw i wolności człowieka, zarówno w kontekście ich funkcjonowania w systemie prawnym państwa, jak i ich przestrzegania przez organy państwowe.

Oceniając miejsce i instrumentarium traktatów międzynarodowego prawa praw człowieka w polskim systemie i praktyce prawnej, można zauważyć, że zobowiązania te wywołują dość zasadniczy wpływ na oba te obszary. Po pierwsze jest to wpływ na tworzenie prawa, zarówno w zakresie

uchwalania nowych norm prawnych, jak i zmiany dotychczasowego ustawodawstwa. Po drugie, jest to oddziaływanie na praktykę organów państwowych, zarówno sądowych, jak i pozasądowych, które pod wpływem standardów międzynarodowych w zakresie praw i wolności jednostki, zmieniają swoje reguły postępowania. I ostatnia sfera, niezmiernie istotna, szczególnie w sferze społecznej – czyli wpływ mentalny. Przeświadczenie zarówno społeczeństwa polskiego, jak i organów państwowych, o międzynarodowym standardzie ochrony praw człowieka, który obowiązuje Polskę, powoduje, że efektywność przestrzegania jak i egzekwowania praw i wolności człowieka, jest większa i bardziej świadoma.

Bibliografia

Akty prawne i orzecznictwo:

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167)
- Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284)
- Konwencja o Zapobieganiu Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu, (Dz.U. z 1995 r. Nr 46, poz. 238)
- Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 27 kwietnia 2005 r., OTK ZU, nr /4/A/2005, poz. 42, sygn. P 1/05
- Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości (Dz.U. z 1947 r. Nr 23, poz. 90 z późn. zm.)
- Statut Rady Europy z 5 maja 1949 r. (Dz.U. z 1994 r. Nr118, poz. 565)

Literatura:

- Bisztyga A., *Ochrona praw człowieka w systemie Rady Europy*, [w:] B. Banaszak et al., *System ochrony praw człowieka*, Kraków 2003.
- Borski M., *Miejsce umów międzynarodowych w porządku prawnym Rzeczypospolitej Polskiej*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2014, vol. XIV, t. II.

- Cheng B., *General Principles of Law as Applied by International Courts and Tribunals*, New York 2006.
- Complak K., *O prawidłowe pojmowanie godności osoby ludzkiej w porządku RP*, [w:] *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji*, B. Banaszak, A. Preisner (red.), Warszawa 2002.
- Działocha K., Preisner A. (red.), *Prawo, źródła prawa i gwarancje jego zgodności z ustawą zasadniczą w projektach Konstytucji RP*, Wrocław 1995.
- Góralczyk W., Sawicki S., *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 2009.
- Hall J., *General Principles of Criminal Law*, Second Edition, Clark, New Jersey, 2005.
- Kuźniar K., *Prawa człowieka. Prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*, Warszawa 2004.
- Kwiecień R., *Miejsce umów międzynarodowych w polskim porządku prawnym państwa polskiego*, Warszawa 2000.
- Masternak-Kubiak M., *Konstytucyjna zasada ochrony praw jednostki a odpowiedzialność państwa za prawa człowieka w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Współczesne wyzwania wobec praw człowieka w świetle polskiego prawa konstytucyjnego*, Z. Kędzia, A. Rost (red.), Poznań 2009.
- Masternak-Kubiak M., *Odesłania do prawa międzynarodowego w Konstytucji RP*, Wrocław 2013.
- Menkes J., *Konstytucja, suwerenność, integracja – spóźniona (?) polemika*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku a członkostwo Polski w Unii Europejskiej*, C. Mik (red.), Toruń 1999
- Michałowska G., *Ochrona praw człowieka w Radzie Europy i w Unii Europejskiej*, Warszawa 2007.
- Skrzydło W., *Konstytucyjny katalog wolności i praw jednostki*, [w:] M. Chmaj et al., *Konstytucyjne wolności i prawa w Polsce, t. I Zasady ogólne*, Kraków 2002.
- Vedder C., *Wprowadzenie: nadrzędność prawa międzynarodowego i jego bezpośrednie stosowanie*, [w:] *Wzajemne relacje prawa międzynarodowego, wspólnotowego oraz prawa krajowego. Hierarchia norm oraz stosowanie prawa przez sądy*, A. Janeralczyk-Sobierajska (red.), Łódź 1998.
- Wallace R. M. M., *International Law*, Fifth Edition, Londyn 2005.

Wasilkowski A., *Przestrzeganie prawa międzynarodowego (art. 9 Konstytucji RP)*, [w:] *Otwarcie Konstytucji RP na prawo międzynarodowe i procesy integracyjne*, K. Wójtowicz (red.), Warszawa 2006.